

Teresa Obolevitch, *Filozofia rosyjskiego renesansu patrystycznego*, Copernicus Center, Kraków 2014, ss. 351.

W rosyjskim renesansie religijnym wyodrębnia się przynajmniej dwa nurty: neoplatoński i neopatrystyczny. Do neoplatońskiego zaliczymy przede wszystkim twórczość Pawła Florenskiego, Sergiusza Bułgakowa i Aleksego Łosiewa, natomiast do drugiego Gieorgija Fłorowskiego i Włodzimierza Łosskiego, można także wspomnieć tu o twórczości Sergiusza Chorużego. Co ciekawe, powyższy podział zaproponował sam Fłorowski w książce *Drogi teologii rosyjskiej* («Пути русского богословия» 1937). O nurcie neoplatońskim wiele słyszeliśmy szczególnie z publikacji takich badaczy, jak Lilianna Kiejzik (Uniwersytet Zielonogórski), Janusz Dobieszewski (Uniwersytet Warszawski), Jan Krasicki (Uniwersytet Wrocławski) czy Jerzy Kapuścik (Uniwersytet Jagielloński). W tajniki nurtu neopatrystycznego wprowadza nas natomiast krakowska badaczka s. Teresa Obolevitch (Uniwersytet Jana Pawła II) w swej pracy *Filozofia rosyjskiego renesansu patrystycznego*.

Przedstawiciele obu nurtów chętnie korzystali z dziedzictwa patrystycznego, szczególnie ze spuścizny literackiej i poglądów teologiczno-filozoficzno-mistycznych greckich Ojców Kościoła oraz pisarzy wczesnochrześcijańskich. Korzystali jednak i interpretowali to dziedzictwo w sposób odmienny. Fłorowski zarzucał rosyjskim neoplatonikom, że zaproponowane przez nich interpretacje teologii Ojców nie są do końca prawdziwe, a ich propozycji filozoficznych nie można rozpatrywać w kategoriach kontynuacji myśli patrystycznej. Były one raczej zerwaniem z tradycją. S. Obolevitch pisze, że według myśliciela, „tak zwany renesans religijno-filozoficzny w Rosji w rzeczywistości stał się dekadencją greko-bizantyjsko-rosyjskiej tradycji czerpiącej inspirację bezpośrednio ze źródeł Ojców Kościoła. To zjawisko Fłorowski charakteryzował jako «pseudomorfozę prawosławia»” (s. 77).

Na początku pracy autorka w sposób ciekawy i przystępny pokazuje dialektykę *fides* i *ratio* na Rusi oraz w Rosji. Zaczyna od myśli staroruskiej pisząc, że „choć ani na Rusi Kijowskiej, ani na Rusi Moskiewskiej nie istniała samoistna myśl filozoficzna bądź teologiczna (mimo że głoszone ciekawe idee etyczne i estetyczne), to jednak już w tym okresie poszukiwano odpowiedzi na pytanie o relację między

wiedzą sekularną a Objawieniem, co później zaowocuje powstaniem oryginalnych koncepcji religijno-filozoficznych” (s. 14). W rozważaniach tych s. Obolevitch porusza ważną kwestię dotyczącą istnienia bądź nieistnienia refleksji filozoficznej na Rusi. Opiera się na poglądach Fłorowskiego, w których problematyka ruskiej kultury i bizantyjsko-greckiego dziedzictwa zajmowała ważne miejsce.

Oprócz wpływów bizantyjskich Ruś ulegała również oddziaływaniom stepowej kultury mongolskich najeźdźców, a potem w XVII wieku oddziaływaniom zachodnim, głównie polskim. Fłorowski oceniał dwa ostatnie rodzaje wpływów negatywnie, w kategoriach kryzysu. Okcydentalizacja (racjonalizacja) myśli ruskiej, zapoczątkowana przez oddziaływanie łacińskie, a potem reformy Piotra I, była zjawiskiem niepożądanym. Pożądaną przeciwwagą stała się natomiast ideologia słowianofilska. Fłorowskiego można uznać za kontynuatora myśli słowianofilskiej, a także za zwolennika idei stworzenia oryginalnej słowiańsko-prawosławnej filozofii na gruncie wiary chrześcijańskiej, w czym zawierał się jego postulat syntezy neopatrystycznej (s. 111).

W „wybitnie religijnym charakterze” (prawosławnym charakterze) zawiera się swoisty rys myśli rosyjskiej. Charakter ten, według słów autorki, przejawia się głównie w kategorii intuicji w gnoseologii, kategorii holizmu w ontologii i kategorii *theosis* oraz synergizmu w ontologii (s. 21). Przestrzenią realizowania się religijnych „postulatów” w myśli ruskiej i rosyjskiej będzie niewątpliwie prawosławna doktryna palamizmu i związany z nim hezychazm. Fłorowski, podobnie jak Łoski byli zwolennikami teologii czternastowiecznego świętego Grzegorza Palamasa, uważając ją za najważniejszą naukę prawosławia, choć, jak czytamy w pracy s. Obolevitch, „hezychazm i Palamas nie wzbudziły zainteresowania w środowisku prawosławnych intelektualistów” (s. 33). Jednak od połowy XVIII wieku zauważa się odrodzenie wpływów hezychastycznych w Rosji, szczególnie w twórczości Paisjusza Wieliczkowskiego i w instytucji starców.

Powyzsze zagadnienia stanowią tylko wstęp do dwóch niewielkich monografií poświęconych filozofii myślicieli neopatrystycznych: Geor-gija Fłorowskiego i Włodzimierza Łoskiego. Pierwszy znany był jako profesor w Seminarium św. Włodzimierza w Nowym Jorku, drugi jako uczyony związany z Sorboną i Instytutem. św. Dionizego Areopagity

w Paryżu. Styl ich refleksji znacznie różni się od linii uprawiania filozofii, którą wyznaczył Włodzimierz Sołowjow, a kontynuowali współcześnie im przedstawiciele nurtu neoplatońskiego (s. 290–291).

Książka *Filozofia rosyjskiego renesansu patrystycznego* z powodzeniem uzupełnia naszą wiedzę o nowe zagadnienia i postaci renesansu religijno-filozoficznego w Rosji. Zdecydowanie jest warta polecenia.

Justyna Krocak
Instytut Filozofii UZ

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI
Instytut Filozofii UKSW, Warszawa

**SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWEJ *THE CURRENT "SOCIAL-ETHICAL" TRENDS AND
THE ISSUE OF JUSTICE IN THE CONTEXT OF CENTRAL EUROPE
AND IN CONTEMPORARY RUSSIAN THOUGHT*
TRNAVSKA UNIVERZITA, 4 LISTOPADA 2014**

4 listopada 2014 roku na Uniwersytecie Trnavskim na Słowacji odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa *Współczesne trendy „społeczno-etyczne” i problem sprawiedliwości w kontekście Europy Środkowej oraz we współczesnej myśli rosyjskiej*. Sympozjum zostało zorganizowane przez Sekcję Etyki i Filozofii Moralnej Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Trnavskiego oraz Sekcję Etyki Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Spotkanie zgromadziło przedstawicieli kilku środowisk uniwersyteckich z Czech, Polski i Słowacji. Tegoroczna konferencja stanowiła część trzyletniego grantu VEGA nr 1/0061/14 nt. *Socio-ethical themes in contemporary Russian philosophy*, realizowanego przez pracowników naukowych Uniwersytetu Trnavskiego.

Otwarcia sympozjum dokonał prof. dr hab. Marek Šmid – rektor Uniwersytetu Trnavskiego i pracownik Instytutu Aspektów Prawnych Wolności Religijnej na Wydziale Prawa tej uczelni oraz wykładowca